

előadó. Nincs a házban előadó, ki oly kedvező helyzettel dicsekedhetnék, mint Csávosity, kinek előterjesztéseit, midőn a kathedrán, mint a gazd. bizottság előadója fungál, rendszerint az egész ház, egyhangulag szokta elfogadni. Csávosity a képviselőház pénzügyminisztere, ki jelentéseivel ritkán kelt vitát, de ha, mint már történt, az ellenzék vitát provokál, Csávosity ügyesen tudja mindig védelmezni álláspontját. A képviselőházban a temes-bégavölgyi vizszabályozási társulat érdekében többször figyelmet ébresztőleg szólalt fel. A jótékonyág terén is buzgalommal és áldozatkészséggel működik. Az »Országos kisdédóvó egyesület«-nek már éveken át pénztárnoka. — Megnyerő, nyájas modoru egyéniség, kit mindenki szeret.

Csernátony Lajos.

Országszerte a legismertebb nevek egyike kétségkívül Csernátony. Egész nevén Alsó-Csernátóni Cseh Lajos született 1823. aug. 21-én Kolozsvárott. Atyja kormányiszéki fogalmazó volt, anyja, ki később fia karjai közt halt meg, kolozsvári nő, neve Németi Mária. Tanulmányait szülővárosában az akkori nevesebb tanárok vezetése mellett az ottani ref. collegiumban végezte, hol mindig ő volt az első jeles. Csakhamar a nyilvános pályán látjuk őt. A szabadságharcz idején Kossuth titkára s a »Márczius 15-ike« egyik szerkesztője (a másik Pálffy Albert) volt. E lap kicsisége daczára nagy hatalommá emelkedett s emlékezetes hirre vergődött; eleinte ellenzéki irányt követett, később a kormányt támogatta s mindvégig Kossuth leglelkesebb harczosa maradt.

A világosi katasztrófa Csernátont külföldön találta; itthon az osztrák haditörvényszék őt halálra ítélte s nevét a bitófára akasztotta. — Bonaparte Lajos államcsinyjeig Párisban élt s cikkeket irt Magyarországról a *National, Presse* és *Evenement* francia lapokba.

Halálos ítéletének kimondásáig párisi levelezője volt az egykori tanára, Szilágyi Ferencz által szerkesztett *Budapesti Hirlap*-nak. E levelek meglehetősen »vörös« színezetűek voltak s csak azért jelenhettek meg, mert a bécsi kormány szemeit elfutotta a vér a forradalom után s nem látott egyebet, mint kiszemelt áldozatait. A sajtóra csak később terjeszté ki figyelmét. Aztán Szilágyi lapja hivatalos lap volt, melyről nem tették fel, hogy merjen valamit. Szilágyi különben tisztességesen bánt Csernátonyval; ehhez intézett leveleiben atyai tanácsokat adott neki, kérve-kérte, hogy változtassa meg levelei irányát, de hiába, javíthatlan emberrel volt dolga; pontosan díjazta is Csernátont, míg csak a halál — in effigie — el nem választá őket egymástól.

Párisban léte alatt kellemetlen napjai voltak, mert összeveszett gróf Teleky Lászlóval, ki maga lévén a legnyakasabb ember, nem tűrhette mások nyakasságát. Teleki azt hitte, hogy Csernátony »vörös« cikkei ártanak a magyar ügynek, Csernátony viszont azt hitte, hogy

ugy irván, a mint érez, kötelességét teljesíti hazája iránt, — elvonván azt minden emigrationalis érdektől. Innen származott az összeveszés, de pár év mulva ismét jóbaráti lábon állt Csernátonyval az emigratió-
nak minden becsülést érdemlő tagja s Teleki is kijelentette Klapka előtt, hogy többé nem haragszik Csernátonyra, ki viszont élénken sajnálta, hogy nem látta többé soha a nemes grófot s nem kérhetett bocsánatot tőle némely polemikus kifejezésért, mely annak oly zokon esett.

Párisból Nagy Ignác Hölgyfutárnak is sok levelet irt »Tony« név alatt. De nemsokára távoznia kellett a francia fővárosból.

Az államcsiny kormánya csupa gyanuból, hogy levelező s nem a szabadságölés, nem a bonapartismus mellett ir, — ráparancsolt, hogy 24 óra alatt hagyja el Franciaországot »sans espoir de retour en France« (Franciaországba visszatérhetés reménye nélkül).

Londonbakerültözött tehát, hol hat hónapig lakott egy becsületes magyar szúcsnél, Prohászkanál, ki később Kolozsvártt telepedett meg. Aztán kiment tanítani Bridgewaterbe, a sommerseti grófság egyik városkájába. Itt közel két évig lakott Simonyi Ernővel, csöndesen s nem elégedetlenül. Innen is irt a Hölgyfutárnak s a Délibárnak. 1853. végén Meszlényi Rudolfné szül. Kossuth Zsuzsánna maga, valamint Kossuth két másik nővérének is szives meghívása folytán átment Amerikába. Ekkor már tudott annyit angolul, hogy rögtön alkalmazást nyert a new-yorki »Times«-nál, az európai ügyek rovatának szerkesztése s vezetése egészen rábizatván. Itt nagyon sokat dolgozott heti száz frank (20 dollár) fizetés mellett. Hét hóig kitartá az amerikai életet, de a 3000 tengeri mértföldet mindig szörnyü távolságnak érzé maga és hazája között s visszasovárgott Európába. A »Times« vissza is küldé őt Londonba, mint levelezőjét az előbbi fizetés mellett és irt is másfél évig a nevezett lapon kívül a new-yorki »Independent«-nek is.

Csernátony Lajos

Aztán ismét nehéz idő jött, bajokkal, betegséggel, szemgyuladással. Csak ekkor volt közel a kétségbeeséshez, mert közel állt a megvakuláshoz. A tenger azonban lassanként meggyógyította. Tanító lett újból, előbb St.-Andrewsben, azután Edinbourban. 1860-ban, mihelyt iskolai exameneit megtétetheté, sietett Nápolyba Garibaldihoz. Hadbíró lett a magyar légióban, hol kevés dolga volt; elvégezte, de nem szeretett elment a légiótól, mihelyt mindenkinek tetszésére bizatott, benne maradni vagy kilépni. Kapott, mint a többi, gratificatiót, 1500 frankot, félévi fizetésének előlegezését — lévén ő huszárcapitányi rangban.

Vetter tábornok marasztalta ugyan nagy szivességgel s tábornoki titkárságot ajánlott neki őrnagyi ranggal, de nem maradt. Elment Turinba s onnan Türrrel egy kis utat tett Párisba (a »sans espoir« daczára) és Londonba. 1861-től 1864. aprilisáig Turinban lakott, honnan több magyar lapnak irt. (A »Bolond Miská«-nak már Skócziából kezdett irogatni, mely lapban nagyon olvasott czikkei »Ludas Matyi« álnév alatt jelentek meg. Irt saját neve alatt a »Hazánk s a Külföld« 1865-iki évfolyamába is. 1850. és 1867. között irt a nevezett magyar lapokon kívül még a »Hon«, »Fővárosi Lapok«, »Szépirodalmi Közöny« s Egressy Gábor lapjába, a »Szinházi Lapok«-ba, leveleket).

Türr ádáz ellenségei nem kaphatván magok közé, őt is igyekeztek leszurni a névtelen pasquilusok gyilkával. De Csernátony nem engedé leszuratni magát s felelt neve alatt az »Alleanzá«-ban, még pedig teljes sikerrel, mert ekkor volt alkalma leginkább tapasztalni, mennyire becsültetik.

Ez időben lett Kossuth ajánlatára ismét angol levelező s 1867-ben még itthon is special correspondent minőségben működött a londoni »Morning Star« részére, melynek olaszországi leveleit negyedfélévig irta s jelesen tőle voltak a háboru alatti s a velencei ünnepeket illető leírások, melyekre specialis megbizatást kapott lapjától. Tőle származtak a magyar koronázási ünnepélyről a »Morning Star« pestilevelei. (E lap B r i g h t főorganuma volt és C o b d e n é, mig e nagy ember élt.)

Csernátony majdnem két évtizedig tartott számüzetésből 1867-ben kegyelem kérés nélkül jött haza. Szülői egy szóval sem sürgették, hogy kegyelmet kérjen, mert tudták, hogy ezt tenni nem fogja. A számüzetés küzdelmeit és keserveit is könnyebben viselte, tudva, hogy szülői egyetértének vele a nemzet iránti kötelességei tekintetében. Csernátony tehát haza jött, s itt fölvette újra a majdnem husz év előtt elejtett fonalat: az első sorokban kiváló munkásságot fejtett ki a közpályán, a parlamentben úgy, mint a sajtóban. Mielőtt erre áttérnénk, vissza kell tekintenünk életének egy fontos és érdekes mozzanatára a szabadságharcz idejéből.

Csernátony ugyanis 1849. márczius elején megválasztatott képviselőnek Komárommegye udvardi kerületében. A választásról szóló jegyzőkönyvet Almásy Pál képviselőházi elnök mutatta be a képviselőháznak Debreczenben 1849. márczius 9-én tartott ülésében. E bejelentést a ház éljenzésekkel fogadta.

E választás iránt az »igazoló választmány« jelentése a márczius 29-ki ülésében tárgyalatott. Az ülés ezen részéről a következőket ol-

vassuk az akkori hivatalos »Közlöny« (1849. márczius 29. sz.) országgyűlési tudósításában:

»Az igazoló választmány előadója, Dobolyi Sándor, előadá az ig. választmány Komárom megye udvardi és ócsai vál. kerületeinek képviselőkül elválasztott Csernátóni Cseh Lajos és Thaly Zsigmond megválasztásáról szóló jegyzőkönyvei iránt beadott jelentését. Csernátónit a választmány igazoltnak tekinté. Olvastatott a választásról szóló jegyzőkönyv, melyből kitünik, miként nevezett Csernátó a megyei igazgató választmány által, a választás vezérletére kiküldött elnök jelenléte alatt, a választó közönség által egyhangulag választatott el, még pedig miután a választó kerület székhelye — Udvard — az ellenség kezeiben volt, Szentpéterről pedig, hová a választási hely kitűzetett, honnan azonban a választók, nehogy a közellévő ellenség által háborítottassanak, tovább kényszerültek vonulni, Izsá helységébe.«

Csernátó választási ügye fölött élénk és hosszú vita támadt az akkor Debreczenben ülésezett képviselőházban. Csernátó igazoltatása mellett szólaltak fel: Luzsinszky, Martincsek, Madarász József, Ragályi, Kállay és Dobolyi Sándor; — ellenben nem tartották őt, a fölmerült körülmények folytán, igazolhatónak: Kubinyi Ferencz, Szunyog, Pálffy, Kazinczy, Csiky és Tóth Lőrincz. Végül a ház is »nevezetes többséggel« nem igazolhatóknak mondá ki ugy Csernátó, mint Thaly választásait s az illető kerületek új választás megejtésére lönek utasítva.

De ha nem sikerült ama nagy és mozgalmas napokban bejutni a parlamentbe, az új alkotmányos korszak kezdete óta folytonosan tagja a képviselőháznak. 1867. végén Budapest-Józsefvárosban választatott képviselővé; 1869-ben ugyanott; 1872-ben megbukván a Józsefvárosban, Fülöpszálláson egyhangulag választották meg; 1875-ben két helyben választatott meg képviselőnek: Jászberényben és a Ferenczvárosban, az előbbiről lemondott s az utóbbtól fogadta el a mandatumot. A két utolsó országgyűlésen (1878. és 1881.) pedig Fiumét képviselte, illetőleg képviseli. Ő a legszellemesebb arcú vezéregyéniség.

Az a Csernátó, ki már fiatal korában szerkesztő és elsőrangú publicista volt, nem lehetett el saját lap nélkül. Alapította tehát 1869. márcziusában az »Ellenőr«-t, mely köré jó erőket csoportosított s a melybe majdnem másfél évtizedig sokat dolgozott. Alig merült föl fontosabb kérdés, melyhez Csernátó lapjában hozzá ne szólott volna és szólott ugy, hogy szavait mindenki irányadóknak tekintette. 1867. óta a legújabb időkig nehéz harczokat vivott parlamentben és lapjában egyaránt. Támadás- és polemiában páratlan erőt fejtett ki s egy erős támadással, egy szavával ugy szólva lefújta Lónyait a miniszterelnöki székből 1872-ben. Mult év őszén az »Ellenőr« és a »Hon« egyesüléséből származott a »Nemzet«, melynek Csernátó mint főmunkatárs, egyik büszkesége. A sok munka, melyet teljesített s a sok éles harcz, melyet életében kiállott, nem fárasztotta ki őt. Dolgozik itt is; nem írja ugyan alá a »Róvás«-t, de — ex ungue leonem — az erőteljes írályról, mely neki annyira sajátja, mindenki ráismer az íróra. A párt-

fusiónak, melybe barátját és vezérét, Tisza Kálmánt, mint mindig, hiven követte, egyik leghatalmasabb tényezője s legbátrabb harczosa volt.

Egyszerű, csendes garçon-életet él az »Angol királyné« szálló egyik emeleti lakásában, mely barátságos otthoniasságával kellemes benyomást tesz a belépőre. Semmi sincs benne és rajta, a mi egy rideg, barátságtalan szállodai lakásra emlékeztetne. Mindjárt az előszobában egy a plafondig emelkedő kontignációs madárkalitka ötlik szemünkbe, egymásba nyíló rekeszekkel, úgy hogy a különféle színű és fajú madársereg tetszésszerint kibejárhat — a külső kalit-falak által korlátolt szabadsággal. Itt bibelődik óra hosszig Csernátony kedvencz madarai-
val, kik annyira ismerik gazdájukat, hogy annak kezéből fogadják a táplálékot; itt gyönyörködik madarainak enyelgése, csicsergésében s dalában. A fülemile már karácsonykor elkezdi csattogni s meg nem áll június végéig. E madárzene az egyetlen luxus, melyet Csernátony magának megenged.

Ha lakó-szobájába lépünk, ott egy másik gyűjteménnyel találkozunk. Valóságos képtár az, mely a falakat díszíti; oly emberek képei ezek, kik a magyar, vagy más nemzetek történetét csinálták. Az álló író-asztal fölött ott függ a falon Kossuth, Garibaldi, Lincoln, Teleki Sándor és Tüköry, az 1000 hősök egyike. Ott látható Csernátony édes anyjának arczképe is, a ki fiát az emigrációban fölkereste s a kiről a fia oly igazi meleg kegyelettel szokott megemlékezni. Ott diszeleg még keretekbe foglalva három becses kézirat is. Az egyik Kossuthnak Csernátony részére 1853. aug. 20-án Londonban angol nyelven irt szép ajánló-levele (»A magyar álladalom kormányzó elnöke« pecséttel); ezzel ment ki Amerikába Csernátony. A másik kettő Garibaldinak Csernátonyhoz sajátkezüleg irt levelei. Mindkettő Caprera szigetén kelt, az egyik 1862. febr. 27., a másik 1867. decz. 10-én.

Egy másik íróasztal felett Széchenyi, Batthyányi, Teleki László, Nyáry, Eötvös, Tisza Kálmán, Andrássy Gyula gr., az aradi vértanúk arczképei s egy képcsoport függnek, mely utóbbi a volt balközép vezérférfiait ábrázolja. Csernátony anyjának egy másik képét látjuk e helyütt is. A szemben levő fal meg épen mintha kárpitozva volna arczképekkel; Kossuth, Deák, Garibaldi nagy mellképei, továbbá a legionariusok és emigránsok arczképei állnak előttünk. U. m. Rónay Jácint (szakállosan, polg. ruhában), Simonyi Ernő, Csernátony, Károlyi István és Tibor grófok, Csudafy (most olasz tbk.), Mogyoródy ezredes, Teleki Sándor, Éber Nándor, Garibaldi, Ihász, Kiss József ezredes, Scheiter (most Darvay), Rényi, Kauser, Dunka, a hazafias magyar román, Irányi sat. — Ilyen emlékek környezik odahaza Csernátont, ki azoknak kegyelettel áldozik. A ki látja e komoly, rendszerint szó-talan férfit, első pillanatra azt hiszi, hogy egy rideg, komor emberrel van dolga, a ki senkit sem szeret, de ha pár szót váltasz vele, fölmelegszel mellette és megszereted, mert csakhamar érzed, hogy ezen egész férfinak, e vasjellemű embernek ritka jó magyar lelke, egyenes, nyílt szíve és meleg kedélye van.